

DE FAMILIE GROENEVELT, EEN PIJPEINMAKERSFAMILIE UIT DE 17e EEUW

door P. Smiesing

Inleiding

"*Ik sal bewijzen dat sij voor een deel schelmen en dieven zijn*", antwoordt Bastiaen Cornelisz. Groenevelt als gerechtsbodes hem tevergeefs proberen over te halen zijn beledigingen aan de dekens en broeders van het Gorkumse pijpenmakersgilde in te trekken. (1).

De gildebroeders namen de beledigingen zo hoog op, dat ze zelfs van Bastiaen eisten dat hij om vergiffenis zal bidden en 300 gulden zal betalen aan de armen van het gilde. Op 7 juli 1663 besluiten de schepenen de zaak te seponeren. (2) (*Afb. 1*)
Wie was deze Bastiaen Cornelisz. Groenevelt, wiens aantijgingen gedaan op 30 april 1663 de gemoederen van de Gorkumse pijpenmakers zo heftig in beweging brachten?

Een lastig heerschap, ideaal voor het onderzoek, want wie een rustig leven leidt, wordt slechts een paar maal in de boeken opgetekend, nl. bij de doop en de begrafenis, en als je geluk hebt nog een keer bij het huwelijk. Bastiaen Cornelisz. Groenevelt daarentegen krijgt vooral bekendheid door vermelding in rechtelijke stukken.

Schoonhoven

Bastiaen ging de problemen niet uit de weg, want al eerder, in 1640, heeft hij een conflict in Schoonhoven. Bastiaen Cornelisz. Granenvelt (Groenevelt), pijpenmaker in Willige-Langerak, verzoekt dan zijn pijpen te mogen laten bakken door de pottenbakker Pieter Nouwels. De Vroedschap van Schoonhoven heeft echter aan de Engelse pijpenmaker Robert Bort het alleenrecht verleend voor het maken van pijpen en weigert zijn verzoek. (3). Als Bastiaen toch probeert zijn pijpen te laten bakken, worden zijn pijpen verbeurd verklaard en krijgt hij een boete van 25 gulden. (4). Er blijft hem niets anders over dan een andere oplossing te zoeken om zijn bedrijf voort te zetten: het bouwen van een eigen oven of uitwijken naar een stad waar pottenbakkers zijn pijpen kunnen bakken.

Gorinchem

Uiteindelijk besluit hij het plaatsje Willige-Langerak in het uiterste puntje van de provincie Utrecht te verlaten en zijn geluk te beproeven in de stad Gorinchem (Gorkum). Wanneer dat precies plaatsvindt, is niet bekend, maar aangezien Robert Bort het octrooi in 1643 voor zes jaar weet te verlengen, kan de productieve periode van Bastiaen Cornelisz. Groenevelt al

Dinsdag den 16^{den} 1663
A. Van Sprang & M. G. van
Hoyj Schepmen

~~XL~~ Omfartoverden &c. Gierck van
Malburg, & Mathys Abnis beide gerdic
doers alhier & Xchaerdt met flomende voo
~~ten vloot gelaften~~ rechtelycke & soeken van de doosken
& gemonnen gildbroeders want pyemachis
gilt, ^{alhier} hoe wtrachtich is dat Basson
grans voo de voorn. doelen & gildbroed.

~~den 30^{den} april 1663~~ geseken heeft voor een deel schepmen
doeren, waorp. zij gerdich doers hou
t' soler vooen affgdracht. H. sij fite
we wilde gesant kender. H. den 16^{den}
voerspreken. H. gild. H. gild
van sij schepmen en doeren sij acten
G. van Hoeyff

1663

in 1640 in Gorinchem een aanvang genomen hebben. Aangezien het pijpenmakersmerk BC (Bastiaen Cornelisz.) aan hem wordt toegeschreven, kunnen pijpen met dit merk al vanaf 1640 gedateerd worden. (5).

Op 13 mei 1645 heeft Bastiaen, nu pijpenmaker in Gorinchem, een geschil met de Rotterdamse koopman Thomas Goese, die aflossing eist van een schuld van 22 gulden en een stuiver voor een geleverde partij pijpjaarde. Een commissie van wijze mannen lost het geschil op. (6).

Vijf maanden later eist een marktschipper uit Rotterdam de voldoening van f3,60 aan vrachtlon en f4,- voor het vervoer van 20 tonnen pijpjaarde. De eis wordt aan de schipper toegewezen. (7)

In 1661 lijken de financiële perikelen voorbij te zijn, want dan koopt hij twee huizen aan de zuidzijde van de Korenbrugstraat. (8). Zoals we al in het begin vermeldden, raakt Bastiaen in 1663 in ernstig conflict met zijn Gorkumse collega's. Nadien zal het onderlinge vertrouwen en de samenwerking met de Gorkumse collega's wel onherstelbaar beschadigd zijn. In 1665 verkoopt hij zijn beide huizen aan de Korenbrugstraat. (9). Blijkbaar zijn het dezelfde huizen aan de Korenbrugstraat, met drie haardsteden, die hij aan Jan van Meerhout verhuurde. (10) Gezien de drie stookplaatsen betreft het hier ongetwijfeld een bedrijfspand, geschikt voor een pijpenmakerij. Stookplaatsen voor kachels voor het drogen en mogelijk een oven voor het bakken van de pijpen. We mogen hieruit opmaken, dat Bastiaen in deze huizen zijn pijpenmakerij had gevestigd en dat hij rond 1665 Gorinchem zal hebben verlaten.

Lauwerecht bij Utrecht

In 1666 woont de familie Groenevelt al in Lauwerecht, een ambachtsheerlijkheid gelegen aan de Vecht, ten noorden van de stad Utrecht en het buitengerecht de Bemuurde Weerd. (11) Want als op 27 februari 1666 het huwelijk van zijn zoon Cornelis Bastiaensz. Groenevelt in de Utrechtse Catharijnekerk wordt voltrokken, woont de familie "*buiten de Weert*", of de Bemuurde Weerd. Bastiaen Cornelisz. Groenevelt treedt hierbij op als getuige voor zijn zoon. (12)

Gezien de naam is dit de oudste zoon van Bastiaen Cornelisz., die ongetwijfeld werkzaam is in de pijpenmakerij van zijn vader. Jonge kinderen werken al vroeg in het bedrijf van hun vader. Gelegenheid om een ander vak te leren is er dan niet, zodat ze later voor hun broodwinning zijn aangewezen op het ambacht, dat ze in hun jeugd hebben geleerd. De produkten uit dit familiebedrijf zullen zeker, zoals dat ook in Gorinchem

Afb. 2

gebruikelijk was, zijn voorzien van een merk.

De Utrechtse pijpen met het hielmerk CG of GG, waarvan de maker nog niet achterhaald kon worden kunnen nu zonder bezwaar aan deze pijpenmakersfamilie toegeschreven worden. (Afb. 2)

Het merk CG (dat we eerst als een foutje van de stempelmaker zagen) staat voor Cornelis Groenevelt en GG mogelijk voor Gebroeders Groenevelt.

Op 20-4-1676 verschijnen Jacobus Bastiaensz. Groenevelt en Aeltgen Hermans van Hammel voor de notaris Schuylenburg om de

voorwaarden te laten vastleggen van hun voorgenomen huwelijk. Dankzij dit notariële stuk met de vermelding "*Jacobus Bastiaensz. Groenevelt toebacxpijpmaker*" krijgen we bevestiging van het vermoeden, dat de zoons van Bastiaen hun bestaan vonden in de pijpenmakerij.

Als op 16 mei 1676 in het Utrechtse Anthonius Gasthuis het huwelijk wordt voltrokken, treedt Bastiaen Cornelisz. Groenevelt als getuige op voor zijn zoon. Bastiaen is ook getuige bij het huwelijk van zijn andere kinderen, nl. in 1670 bij het huwelijk van zijn dochter Cornelia en zijn zoon Herman in 1672. Bij het huwelijk van Herman wordt naast het adres "Buiten de Weert" bovendien vermeld, dat Herman Bastiaensz. uit Gorkum afkomstig is!

Bastiaen Cornelisz. Groenevelt leeft 21 jaar in Lauwerecht, nl.

van 1666 tot 1687. In dat jaar sterft Bastiaen Groenevelt en wordt hij op 13 maart gratis in de Utrechtse Jacobikerk gezonken en laat zijn vrouw met mondige kinderen na. Zijn vrouw Mechtelt Groenevelt Cornelisse volgt hem op 21 september 1688. Het feit dat beide echtelieden gratis begraven werden, zegt genoeg over de benarde finaciële positie waarin deze pijpenmakersfamilie verkeerde. Zij deelden niet in de welstand van de zo geprezen Gouden Eeuw! Pijpenmakers met een klein familiebedrijf, zoals die in Lauwerecht actief waren, hadden de grootste moeite het hoofd boven water te houden.

Slot

Uit bovenstaande gegevens kunnen we samenvatten, dat Bastiaen Cornelisz. Groenevelt in 1640 pijpenmaker was te Willige-Langerak en in Schoonhoven tevergeefs probeerde zijn pijpen te laten bakken. Verder dat hij kort hierna als pijpenmaker in Gorinchem werkzaam was en ruim 25 jaar later in 1666 in Lauwerecht neerstreek, waar hij in 1687 in behoeftige omstandigheden overleed. Inmiddels is de pijpenmaker Jacobus Bastiaensz. Groenevelt in 1686 overleden en werd eveneens gratis begraven. In 1690/91 wordt ene Cornelis van Groenevelt nieuw burger van de stad Utrecht. Waarschijnlijk is dit Cornelis Bastiaensz. Groenevelt, die met dit verworven burgerschap een mogelijkheid zag om zich in een andere stad te vestigen. De andere mannelijke telg van het pijpenmakersgeslacht Groenevelt, Herman, overlijdt in 1708 en wordt door de diaconie in de Utrechtse Jacobikerk begraven.

NOTEN

- 1 Rechtelijke Archieven van Gorinchem en het Land van Arkel, inv. nr. 165, 4 juni 1663.
- 2 J. van der Meulen e.a., Tabakspijpenijverheid in Gorinchem, 1992, p. 32.
- 3 D.A. Goedewaagen, Schoonhoven als concurrent van de Goudsche pijpenstad, Die Goude 1943, p. 144.
- 4 D.H. Duco, De klei pijp in de Zeventiende-eeuwse Nederlanden, The Archaeology of the Clay Tobacco Pipe, V Europe 2, B.A.R. International Series 106(ii), 1981, p. 231.
- 5 J. Van der Meulen e.a., Tabakspijpenijverheid in Gorinchem, p.84-85.
- 6 ibidem p. 31.
- 7 ibidem p. 31.
- 8 R. A. 471, folio 82-82v.
- 9 R. A. 475, f 15.
- 10 J. van der Meulen, e.a. Tabakspijpenijverheid in Gorinchem, p. 32.
- 11 Hier woonden vanouds de Utrechtse pottenbakkers, die in hun ovens de pijpen en pijpenpotten bakten voor de pijpenmakers.
- 12 P.K. Smiesing en J.P. Brinkerink, Onder de rook van Utrecht, 1988, o.a. p. 46. Gegevens Fam. Groenevelt zijn afkomstig uit de Doop- en Begraafregisters van de Utrechtse Gemeentelijke Archiefdienst.

Met dank aan de heer A.J. Busch, archivaris van Gorinchem, die zo vriendelijk was de archiefstukken in noten 1, 8 en 9 te verduidelijken.